

ПРОБЛЕМАТИКА ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Левицький Максим Олегович

здобувач вищої освіти Юридичного інституту

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Науковий керівник: Рижук Юлія Миколаївна

ORCID ID: 0000-0002-8282-9028

канд. юрид. наук, доцент, професор кафедри теоретичної юриспруденції

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Конституційна скарга є одним із найважливіших інструментів захисту прав і свобод людини, адже надає можливість звернутися до Конституційного Суду України (КСУ) задля визнання того акту, який було застосовано в судовому рішенні - неконституційним. Наявність такої можливості є важливою як і з точки розбудови довіри до здатності держави завжди забезпечувати захист прав людини, так і з точки зору самої особи, яка завжди знатиме, що за наявності відповідних підстав вона має всі шанси на перегляд судового рішення. Саме тому дослідження інституту конституційної скарги є вкрай важливим з огляду на побудову людиноцентричної державної концепції.

Варто зазначити, що проблематика інституту конституційної скарги широко висвітлена у вітчизняній літературі, зокрема в працях М. Савчина, А. Матата, О. Литвинова, В. Богуш, В. Гордовенка та інших. Попри це наявна потреба у подальшому дослідженні вказаного питання, особливо в контексті пошуку потенційних напрямів розвитку цього інструменту.

Перш за все варто зазначити про те, що передумови запровадження конституційної скарги в Україні виникли ще під час написання перших проєктів Конституції. Зокрема М. Гультай зазначає, що в проєкті Конституції України від 26.10.1993 р., було передбачено право громадянина України на звернення зі скаргою щодо конституційності законів та інших нормативних актів [1]. Проте фактичне запровадження цього інституту відбулося лише в 2016 році, коли було проведено конституційну реформу системи правосуддя в Україні. Тоді Конституцію було доповнено частиною 4 ст. 55, згідно з якою кожній особі надано право на звернення до КСУ з конституційною скаргою з підстав, що встановлено Конституцією, в порядку, що визначається законом, а також статтями 150¹, 151¹, відповідно до яких КСУ вирішує питання щодо конституційності закону України за поданням конституційної скарги особи, яка вважає застосований до її справи в остаточному судовому рішенні закон України таким, що суперечить Конституції України [2].

Для деталізації змін до Конституції, у 2017 році законодавцем було прийнято новий Закон України «Про Конституційний Суд України», в якому питання конституційної скарги регулюється ст. 55, 56, 77 та 78 [3]. Зокрема, передбачено, що конституційну скаргу можна подавати виключно тоді, коли наявне остаточне рішення по справі особі, тобто, особа має попередньо використати всі національні засоби юридичного захисту [3]. Також важливим є й те, що з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано закон України (його окремі положення), має сплинути не більше трьох місяців, але у випадку, коли Суд визнає розгляд скарги необхідним із мотивів суспільного інтересу, вона може бути

розглянута поза межами трьох місяців [3]. Щодо строків розгляду самої скарги, то він здійснюється судом у строк, що не має перевищувати шести місяців, а обчислення строків конституційного провадження ведеться з дня постановлення ухвали про відкриття конституційного провадження у справі, а у разі відмови Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати – з дня постановлення відповідної ухвали Сенату [3].

Фактично, у такому вигляді конституційна скарга функціонує із моменту запровадження хоча й недостатньо ефективно. Як зазначають Дмитренко М. і Кудря А. у своєму дослідженні, кількість поданих конституційних скарг з моменту впровадження цього інституту та до жовтня 2023 року становить 3 443 одиниці, проте відкрито провадження за скаргою лише у 90 випадках [], що становить приблизно 2,61%. Такий низький відсоток відкритих проваджень може свідчити про те, що суб'єкти оскарження недостатньо обізнані щодо форми складання скарги, її предмету тощо. На підтвердження цього факту відіграє статистика щодо кількості скарг, які не відповідають за формою. З 2019 року таких скарг було 1202 одиниці, що становить 52,74% від усієї кількості поданих скарг за цей період [4].

Для подолання цієї проблеми Конституційним Судом України було розроблено спеціальну покрокову інструкцію (пам'ятку), яка містить усю необхідну для скаржника інформацію [5]. На наш погляд такий крок є позитивним, але недостатнім заходом для вирішення вказаної проблеми. Для ефективного інформування суспільства щодо роботи конституційної скарги необхідно організовувати профільні заходи, просвітницькі кампанії тощо. Окрім цього, варто залучити й органи суддівського та адвокатського самоврядування, адже їхня обізнаність у вказаному питанні також сприятиме підвищенню якості майбутніх скарг.

Іншим важливим моментом в контексті проблематики сучасного інституту конституційної скарги є предмет оскарження. Багато науковців ще на етапі підготовки конституційної реформи звертали увагу на необхідності не обмежувати скаржників правом оскаржувати виключно положення застосованого до них закону, а поширити це право на ряд інших актів. Попри це законодавцем було запроваджено саме «усічену» модель конституційної скарги, що на думку Кулявця О. може стати причиною неспроможності Конституційного Суду України виконувати свою функцію щодо забезпечення верховенства Конституції, таким чином сприяючи захисту прав і свобод людини [6].

Після запровадження інституту конституційної скарги в Україні Венеційська Комісія зазначила, що в аспекті передбаченого у статті 150¹ Конституції України субсидіарного підходу щодо реалізації права на конституційну скаргу логічно припустити, що така скарга стає останнім національним засобом правового захисту, який використовується до подання заяви до ЄСПЛ. Однак щоб бути національним фільтром на шляху до цього суду у розумінні пункту 1 статті 35 Конвенції, національний засіб захисту відповідно до статті 13 Конвенції має бути ефективним та доступним [7]. Венеційська Комісія дійшла висновку, що українська «нормативна» модель конституційної скарги не може задовольнити вимоги щодо ефективності засобів правового захисту відповідно до статті 13 Конвенції, але вона може бути ефективною у випадках, коли порушення конституційних прав і свобод особи спричинив неконституційний закон [7]. Таким висновком передувало ґрунтовне дослідження Венеційської Комісії стосовно прямого доступу до конституційного правосуддя, яке відіграє вагомий роль в осмисленні критеріїв ефективності інституту конституційної скарги як на теоретичному, так і на практичному рівнях. З огляду на це дослідження Венеційської Комісії, яке базувалося, у тому числі, на досвіді ЄСПЛ

щодо розгляду ним конституційної скарги як фільтра на шляху звернення особи до цього суду, показало, що критерії ефективності конституційної скарги можна формулювати на основі стандартів ефективності конституційної скарги як засобу правового захисту у розумінні статті 13 Конвенції, а також вимог статті 6 Конвенції, які стосуються і конституційного провадження [7].

У підсумку, можемо стверджувати, що інститут конституційної скарги виступає «останнім» засобом захисту в межах національної системи, який має потенціал суттєво знизити кількість звернень до Європейського суду з прав людини. Саме тому важливою є не номінальне закріплення цього засобу, а його ефективна практична робота. Для її забезпечення необхідно врахувати наявну проблематику роботи цього інституту та усунути наведені проблеми, зокрема шляхом розширення предмету оскарження в рамках конституційної скарги, а також збільшенням інформування скажників щодо наявного механізму захисту своїх прав. На наше переконання ці кроки сприятимуть збільшенню ролі конституційної скарги як засобу захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. «Конституційна скарга забезпечує можливість зворотного впливу індивідів на публічну владу у разі державного свавілля», – М. Гультай - Юридична Газета. Юридична газета – онлайн версія. URL: <https://yur-gazeta.com/interview/konstituciyna-skarga-zabezpechue-mozhlivist-zvorotnogo-vplivu-individiv-na-publichnu-vladu-u-razi-de.html>.
2. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 23.11.2023).
3. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII : станом на 20 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 23.11.2023).
4. ДМИТРЕНКО М.О., КУДРЯ А.В. КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА: ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ. Матеріали круглого столу до Дня юриста України (БНАУ, 05 жовтня 2023 р.), м. Біла Церква, 5 жовт. 2023 р.
5. Ваша конституційна скарга до суду | Конституційний Суд України. Конституційний Суд України | Офіційний вебсайт. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka/vasha-konstytuciyna-skarga-do-sudu>.
6. Kuliavets O. Subject of the constitutional complaint in Ukraine. Uzhhorod National University Herald. Series: Law. 2022. № 69. С. 59–64. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.9>.
7. Report «Normative constitutional complaint in Ukraine as a national legal remedy», 29 October 2018 (CDL-JU(2018)015). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2018\)015-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2018)015-e).